

Dit profiel dient gelezen, geïnterpreteerd en gebruikt te worden in combinatie met de leeswijzer, waarin de noodzakelijke uitleg van de verschillende paragrafen vermeld is.

Oeverzwaluw (*Riparia riparia*) A249

1. Status:

Niet in Bijlage I genoemde en geregeld voorkomende trekvogel zoals bedoeld in artikel 4.2 van de Vogelrichtlijn. Voor Natura 2000 relevant als broedvogel.

2. Kenschets

Beschrijving: Kenmerkend voor de oeverzwaluw is het bruine verenkleed met een witte hals en buik. In de vlucht is de oeverzwaluw goed te onderscheiden van andere zwaluwen door de slechts licht gevorkte staart. De oeverzwaluw broedt in koloniën. De vogels nestelen in zelfgegraven holen in steilwanden die in open gebieden liggen, vaak in de buurt van open water. De soort foerageert al vliegend op insecten, die zowel boven water als boven land worden gevangen. De Nederlandse oeverzwaluwbroedvogels zijn trekvogels en overwinteren in de Sahelzone ten zuiden van de Sahara.

Relatief belang binnen Europa: De oeverzwaluw is een wijd verspreide broedvogel in Palaearctische en Nearctische gebieden. Als broedvogel komt de soort in vrijwel geheel Europa voor, in mediterrane, steppe, gematigde, en boreale leefgebieden, tot 70°noorderbreedte in de subarctische regio. De Europese populatie (890.000-2,2 miljoen paren in landen van de Europese Unie, 2% in Nederland) is over de periode van 1970-2000 flink in aantal afgenomen. De populatie was echter stabiel voor het merendeel van de landen gedurende de periode van 1990-2000. De staat van instandhouding van de Europese populatie geldt als ongunstig en afnemend.

3. Ecologische vereisten

Leefgebied: Open terreinen met zand-, leem- of kleiwanden, liefst in de omgeving van zoet water, vormen de broedbiotoop van de oeverzwaluw. De nesten worden gegraven in steile afgekalfde oevers van meren, rivieren en beken, maar ook in steilwanden van gronddepots, afgravingen, stuifduinen en greppels. De oeverzwaluw gebruikt ook kunstmatige wanden als nestgelegenheid. Het landschap moet open zijn zodat de aanvliegroutes niet worden onderbroken door vegetatie. Alleen steilwanden van minimaal 10 m² zijn geschikt voor vestiging. Als een geschikte plek verdwijnt, wordt uitgeweken naar een andere locatie liefst in de directe omgeving.

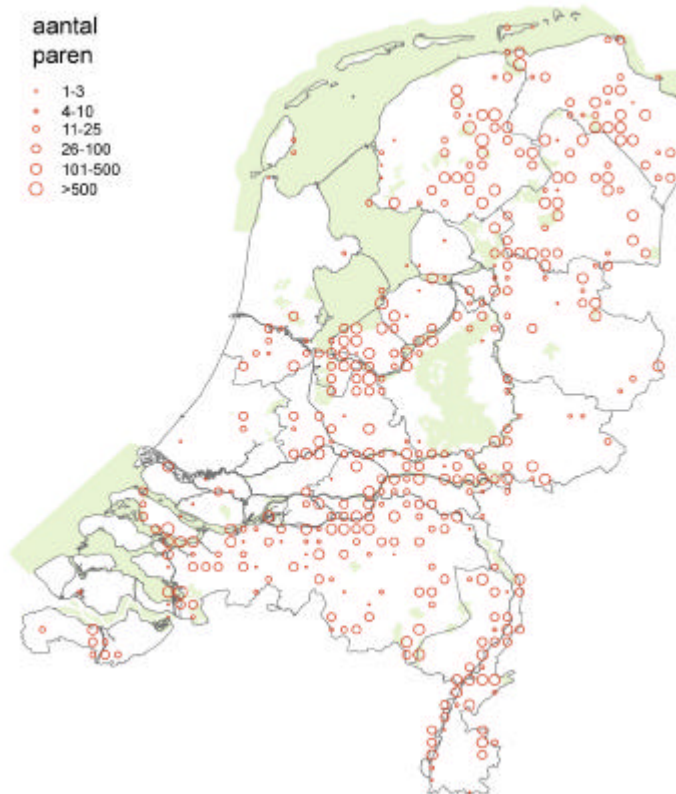
Voedsel: Vliegende insecten vormen het voedsel en worden in de wijde omgeving van de broedplaats bejaagd.

Rust: De verstoring gevoeligheid van de oeverzwaluw is groot op broedlocaties. Dat hangt samen met de kwetsbaarheid van het broedsel in de nestpijpen. De gevoeligheid voor verstoring van het leefgebied is gemiddeld (halfopen landschap). Het is onbekend of er sprake is van verstoring effect op de populatie. Vooral verstoring door landrecreatie lijkt een bedreiging te vormen, alhoewel het effect van waterrecreatie op de oeverzwaluwpopulatie niet onderzocht is.

Minimum omvang duurzame populatie: Vanuit populatie-ecologische optiek zijn voor een duurzame sleutelpopulatie van de oeverzwaluw ten minste 100 paren vereist. Voor een gunstige staat van instandhouding zijn op nationale schaal minimaal 20 sleutelpopulaties vereist (met elk >2.000 paren).

4. Huidig voorkomen

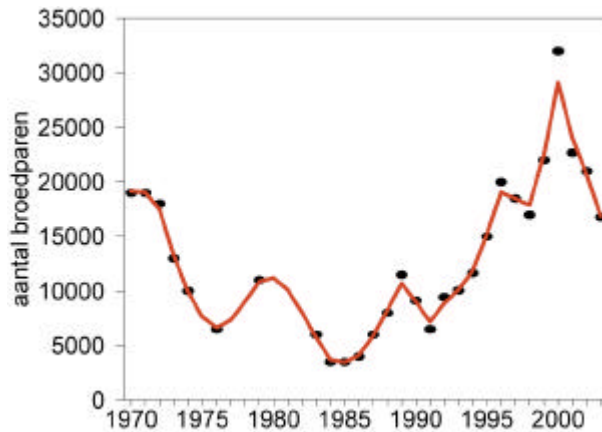
Kerngebieden van de oeverwaluw bevinden zich in het rivierengebied inclusief het zuidelijke Maasdal. Daar, langs de Grensmaas, broedt de enige omvangrijke Nederlandse populatie in natuurlijke rivieroeveren. De oeverwaluw broedt verder in Zuidelijk Flevoland, de omgeving van de Randmeren, Oost-Groningen, Oost-Friesland en Lauwersmeer en westelijk Noord-Brabant/Oost-Zeeland.

Verspreidingskaart oeverwaluw

5. Beoordeling landelijke staat van instandhouding

Trends in Nederland: De stand van de oeverwaluw is vanaf 1960 (20.000-25.000 paren) geleidelijk achteruitgegaan tot een dal in 1984-85 (3000-4000 paren). Sindsdien heeft zich een herstel afgetekend dat vooral vanaf 1995 grootse vormen aannam. Rond de eeuwwisseling werden aantallen bereikt die het niveau van 1960 soms overschreden (18.500-32.000 paren in 1998-2000 en 21.000-23.000 paren in 2001-02). Het populatieherstel is deels toe te schrijven aan verbeterde overwinteringsmogelijkheden in Afrika. In deze periode is voldoende neerslag in de Sahel gevallen, in tegenstelling tot de droogteperiodes van 1970-1975 en rond 1985. Toename van (kunstmatige) nestgelegenheden in Nederland is daarbij een gunstige nevenfactor geweest (zie vervolg). Het is echter evident dat de populatie kwetsbaar blijft, in het bijzonder voor calamiteiten in de Afrikaanse overwinteringsgebieden.

Aantalsontwikkeling broedparen oeverzwaluw

Recente ontwikkelingen: De Nederlandse populatie van de oeverzwaluw laat sinds 1981 (1981-2003) een sterke toename (significant, > 5% per jaar) zien. Over de periode 1994-2003 vertoont de landelijke trend een matige toename (significant, < 5% per jaar).

Beoordelingsaspect natuurlijk verspreidingsgebied: gunstig

Vergeleken met de situatie rond 1975 is het verspreidingsgebied van de oeverzwaluw rond de eeuwwisseling duidelijk gekrompen met een afname van 23%. In het totaal is de soort aanwezig in 402 atlasblokken, verdwenen uit 286 blokken en verschenen in 171 blokken. Deze inkrimping komt echter neer op het verdwijnen van kleine vestigingen in kleinschalige afgravingen in agrarisch gebied en wordt op populatieniveau gecompenseerd door concentratie van de oeverzwaluwen in grotere kolonies.

Beoordelingsaspect populatie: gunstig

De oeverzwaluw heeft zich hersteld van de inzinking rond 1985, veroorzaakt door catastrofale droogte in de Sahel in het overwinteringsgebied. In 2000 bedroeg de landelijke broedpopulatie zelfs 32.000 paren, deze aantallen waren sinds 1960 niet meer bereikt. Daarna zakten de aantallen naar meer gangbare niveaus. De Nederlandse broedpopulatie telde in de periode 1979-1983 gemiddeld 8.500 paren en in 1999-2003 gemiddeld 23.000 paren.

Beoordelingsaspect leefgebied: gunstig

Het populatieherstel van de oeverzwaluw is deels toe te schrijven aan verbeterde overwinteringsomstandigheden. Toename van (kunstmatige) nestgelegenheid in Nederland heeft daarbij ook een rol gespeeld. Grootschalige ontgrondingen en grondverzet ten behoeve van infrastructuur en stadsuitbreiding hebben nestgelegenheid doen ontstaan. Door gebrek aan natuurlijke dynamiek in stromende wateren krijgt spontane vorming van nestgelegenheid in natuurlijke oevers weinig kansen. De soort is daardoor grotendeels afhankelijk geworden van kunstmatige nestmilieus (vooral afgravingen). Een nadeel daarvan is dat het aanbod sterk wisselt, deels in samenhang met het economische getij. Ook bestaat bij deze nestplaatsen kans op verstoring door werkzaamheden en recreanten en kans op vernietiging door vergraven. Droogte in het overwinteringsgebied (West-Afrikaanse Sahel) kan de populatie in geheel Europa verkleinen, waarna het herstel lange tijd duurt.

Beoordelingsaspect toekomstperspectief: gunstig

Vermoedelijk bepalen doorgaans vooral veranderingen op landelijk en lokaal populatieniveau het toekomstperspectief. De toekomstige neerslaghoeveelheden in de Sahel (overwinteringsgebied), zijn moeilijk in te schatten. Binnen de Nederlandse broedgebieden lijkt de soort weinig kansen te hebben om natuurlijke oevers opnieuw op grote schaal te bezetten. Hij is afhankelijk geworden van economische activiteiten (graafwerkzaamheden) die conjunctuurgevoelig zijn. De bescherming van deze broedlocaties lijkt langzaam in gunstige zin te veranderen. Ook in de toekomst zullen de aantallen oeverzwaluwen opmerkelijke fluctuaties blijven vertonen.

Landelijke instandhoudingsdoelstelling: Behoud omvang en kwaliteit leefgebied voor behoud populatie met het niveau van de ondergrens van de afgelopen decennia van 20.000 paren.

Streefbeeld bij de landelijke instandhoudingsdoelstelling: Voor het behoud van de oeverzwaluw is het nodig het huidige populatieniveau van > 20.000 paren te handhaven. Vanuit populatie-ecologisch oogpunt wordt gesproken over > 20 sleutelpopulaties van ieder tenminste 100 broedparen. Voldoende geschikt(en) ongestoord) broedgebied voor de te behouden streefpopulatie is nodig. Oeverzwaluwen zijn afhankelijk geworden van kunstmatige nesthabitat wat de soort kwetsbaar maakt. Duurzame nestgelegenheid zijn afgekalfde oevers die ontstaan door natuurlijke dynamiek van stromend water. De aantallen oeverzwaluwen zullen blijven fluctueren door weersomstandigheden in Sahel.

Oordeel: gunstig

Beoordeling Staat van Instandhouding		
Aspect	1981	2004
Verspreiding	matig ongunstig	gunstig
Populatie	zeer ongunstig	gunstig
Leefgebied	matig ongunstig	gunstig
Toekomstperspectief	matig ongunstig	gunstig
Eindoordeel	zeer ongunstig	gunstig

6. Bronnen

- Jonkers, D.A. 1993. Eerste voorlopig overzicht van kunstwanden voor Oeverzwaluwen. *Vogeljaar* 41: 167.
- Leys, H.N. 1987. De koloniegrootte van Oeverzwaluwen. *Het Vogeljaar* 35: 144-153.
- Leys, H.N. 1987. Inventarisatie van de Oeverzwaluw (*Riparia riparia*) in 1986 in Nederland. *Het Vogeljaar* 35: 119-131.
- Leys, H.N. & Kleefstra, R. 2001. Sterke toename Oeverzwaluw in 2000. *SOVON Nieuws* 14(1): 22.